

СУЧАСНА ДИТЯЧА КНИЖКА: ТРАДИЦІЇ І НОВІ ФОРМАТИ

Мартиненко Валентина Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу початкової освіти ім. О.Я. Савченко
Інституту педагогіки НАПН України

У сучасному світовому культурному просторі відбуваються значні зміни, пов'язані з інтенсивним розвитком інформаційних та цифрових технологій. Новітні трансформаційні процеси у цій сфері неминуче вплинули на книжковий світ, де сьогодні переглядаються фундаментальні закони, за якими протягом багатьох століть функціонувала паперова книжка. У медійному просторі в останні кілька десятиліть точаться активні дискусії про те, що «епоха Гуттенберга» залишається в минулому: традиційні паперові видання витісняють їх електронні аналоги.

Чи справді доля класичних видань у «цифрову» добу виглядає так песимістично?

Цифровізація сучасного суспільства для всіх нас, читачів, дійсно стала неминучою реальністю. Як зазначають українські дослідниці Е. Огар, М. Женченко, О. Литвиненко [1-3], під впливом докорінних змін у сучасних інформаційних технологіях, паперовий тип соціальної комунікації змінюється і буде змінюватися у майбутньому. Однією з виразних ознак таких змін у сфері дитячих медіа є процес інтеграції традиційних паперових носіїв з новітніми цифровими носіями.

Якщо проаналізувати зазначені інтеграційні процеси, то в сегменті дитячої літератури, вони торкнулися дитячих книжок від українських видавництв, а також дитячої періодики. Так, електронні версії друкованих видань та аудіо книги випускає сьогодні абсолютна більшість українських видавництв. Серед них: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», видавництво «Старого Лева», «Ранок», «Фоліо», «Клуб сімейного дозвілля», «Аудіо Планета», «Атлантик», «Теза», «Vivat» та ін.. Книжки представлені в магазинах цифрового контенту BookLand, Google Play та в будь-яких магазинах, де продаються дитячі медіа. З ними можна також ознайомитися у дитячих бібліотеках.

Як показують результати опитування молодших школярів, бесіди з працівниками дитячих бібліотек, останнім часом серед учнів - читачів, особливо 6-8 років, є зростання попиту на дитячі книжки з аудіо- супроводом.

З одного боку, таку тенденцію можна пояснити відчутним зниженням інтересу сучасних дітей до читання чорно-білих сторінок, яке для багатьох є заняттям важким, нецікавим. Це доконаний факт. Дослідження показують, що сьогодні до 1 класу приходить близько 50% дітей, які мають функціональну незрілість пізнавальних процесів. Зрозуміло, що становлення у таких учнів навички читання відбувається із значними труднощами. З іншого боку, в абсолютної більшості дітей цієї вікової групи, розвинений природний потужний пізнавальний інтерес до навколишнього світу, бажання щодня дізнаватися про щось нове, цікаве, досі незвідане. Отже, якщо дитині самотійно читати книжки важко або нецікаво, вона задовольняє свої пізнавальні потреби через інші канали, наприклад, шляхом аудіювання. Адже сприймання змісту тексту на слух зазвичай не викликає фізичних, вольових зусиль, значних часових затрат.

І тут важливо наголосити, що такий, на перший погляд, ризикований спосіб одержати у майбутньому активного слухача і пасивного, некваліфікованого читача, може мати дуже оптимістичні прогнози щодо позитивної динаміки розвитку читацької діяльності. Все залежить від кваліфікованого керівництва дитячим читанням з боку вчителів і батьків. Маємо на увазі відповідний добір дитячих книжок з аудіо- супроводом. Це мають бути невеликі за обсягом, гарно ілюстровані видання, у яких експліцитно (очевидно, чітко) представлені елементи композиційно-логічної структури: заголовки, членування тексту на логічно завершені частини, послідовний розвиток сюжетної лінії, достатня частотність повторюваності ключових слів, понять, термінів, поліграфічне оформлення матеріалу (наприклад, шрифтові виділення, розташування ілюстрацій), актуальний для дитини емоційно-чуттєвий, соціальний досвід, враховувати сучасні пізнавальні, читацькі інтереси, інформаційні запити, тощо.

Якщо вдало дібрана книжка викликає інтерес, батьки зазначають, що діти з допомогою аудіо-супроводу самостійно вчаться читати цілими словами, застосовуючи багаторазове (до 10 - 15 разів) звернення до змісту книжки: наприклад, спочатку дитина кілька разів прослуховує зміст, потім уважно розглядає ілюстрації, намагаючись зрозуміти, який саме епізод озвучує диктор, далі – запам'ятавши зміст окремих невеликих відрізків тексту, які були розташовані під ілюстрацією, знаходить у них знайомі слова, словосполучення, промовляючи їх разом з диктором, а згодом промовляє(прочитує) цілі смислові відрізки.

Такий спосіб взаємодії дитини з дитячою книжкою сприяє розвитку аудіативних умінь, різних видів пам'яті (зорової, слухової, тактильних відчуттів), механізмів зорового сприймання, властивостей уваги (концентрація на заданому, стійкість, розподіл, перерозподіл), умінь співвідносити ілюстрації із змістом твору, становленню важливих складників навички читання (читання цілими словами, правильність, виразність, розуміння, темп), позитивних читацьких мотивів, саморегуляції власної діяльності.

Поступово у нашій країні знаходять розвиток і набирають популярності нові види дитячих видань у цифровому форматі: книжкові мультимедійні застосунки для мобільних пристроїв і друквані видання з інтерактивним додатком. Вони одержали назву «книжок з доповненою реальністю» або «збагачені книжки» -AR – технології.

Такі книжки являють собою комбінацію класичної друкованої книжки з віртуальними компонентами у реальному часі. У віртуальній і доповненій реальності фізичний і цифровий світ можуть взаємодіяти буквально. Їх можна не лише читати, але і переглядати, інтерактивно діяти в 3D, 4D - форматі на екрані комп'ютера чи смартфона, на які встановлюються спеціальні застосунки-ігри. Як показують спостереження, інтерактивні видання приваблюють сучасних дітей, які з перших років живуть з гаджетами у руках.

Щоб активувати AR-технології у книжці, дитина наводить екран смартфона на сторінку й отримує анімоване зображення, на якому герої книжок оживають, рухаються чи спілкуються, запрошують зіграти в інтерактивні ігри.

Фактично діти одночасно читають історію і проходять гру за щойно прочитаним сюжетом. Крім того, вони можуть робити селфі з героями книжки або записувати відео, де вітаються з одним із персонажів.

Отже, віртуальна і доповнена реальність викликають допитливість, дають змогу дітям творчо взаємодіяти із сюжетом, відчувати максимальний ефект присутності і навіть залучення у сюжет історії.

Форма поєднання цифрової технології і паперової книжки сприяє розвитку уяви, творчих здібностей дітей і, що дуже важливо, позитивних читацьких мотивів. До позитивів зазначеного контенту варто віднести і той факт, що українські видавництва станом на сьогодні більшість книжок з доповненою реальністю створюють на основі дитячих творів зарубіжних письменників-класиків, які, з кінця минулого століття, на жаль, відчутно втратили свою популярність серед дітей. AR-технології з анімованими зображеннями, музичним супроводом, цікавими іграми спонукають юних читачів до ознайомлення із сюжетом творів у повному обсязі. До окремих книжок видавництва створюють розмальовки з використанням зазначеної технології – збірки контурних малюнків на основі ілюстрацій. Наводимо приклади таких книжок: «Кіт у чоботах», «Попелюшка», «Спляча красуня» Ш. Перро, «Піноккіо» К. Коллоді, «Аліса в Країні див», «Аліса в задзеркаллі» Л. Керрола, «Снігова королева», «Дикі лебеді» Г. Х. Андерсена, «Лускунчик і Мишачий король» Е. Т. Гофмана та ін..

Крім творів художньої літератури, на українському книжковому ринку з'явилися цікаві дитячі енциклопедії з інтерактивними додатками у 3D, 4D – форматі: «Космос». «Чудеса світу». «Дивовижний транспорт», «Монстри океану» та ін..

Друковані видання на компакт-диску, видання з додатком на веб-сайті випускають відомі в Україні дитячі часописи «Пізнайко», «Професор Крейд», «Джміль», «Ангелятко» та ін..

У 2023 році вперше в Україні видавництво «Ранок» випустило в світ дитячу книжку, написану й проілюстровану з допомогою штучного інтелекту

(ШІ). Книжка називається «Хочу на Марс». Під час її створення редактори ставили штучному інтелекту запитання від імені 5-річної дитини, а потім відбирали та редагували їх, оскільки у ШІ досить складна лексика, багато наукових фактів потребували перевірки. Ілюстрації, згенеровані штучним інтелектом, красиві, яскраві та водночас складні і не відповідають дійсності. За висновками працівників видавництва, штучний інтелект не зможе замінити ані письменників, ані ілюстраторів, якщо розглядати їхню роботу як витвори мистецтва. З іншого боку, потенціал штучного інтелекту може бути продуктивно використаний у галузі освіти та розвитку учнів.

Як бачимо, дитячі паперові видання, попри песимістичні прогнози, продовжують жити і ніколи не втратять популярності завдяки своєму тактильному потенціалу. Адже дітям, особливо найменшим читачам, дуже важливо тримати книжку в руках і розглядати ілюстрації. А сучасні цифрові технології, які сьогодні активно взаємодіють з традиційними друкованими виданнями, сподіваємося, сприятимуть поверненню дитячої книжки в активне культурне поле молодших школярів.

Список джерел

1. Женченко М. Дитяча література в електронному форматі: типологічна характеристика і бізнес-моделі: *монографія*. Вісник Книжкової Палати, 2016. № 5. С.14-17.
2. Литвиненко О. Дитяча книжка в мультимедійному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку: автореф. дис. канд. наук із соц. комунік. Харків, 2011. 20 с.
3. Огар Е. Дитяча книжка в українському соціумі (досвід перехідної доби): *монографія*. Львів: Світ, 2012. 320 с.